

УДК 070:94(477.83-25)«1921»

## ЛЬВІВСЬКИЙ ЧАСОПИС «ВИЗВОЛЕННЯ» В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

Н. І. Гринчишин

*Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника,  
вул. Стефаника, 2, Львів, 79000, Україна*

*Проаналізовано публікації громадсько-політичного, економічного та літературного тижневика «Визволення», який виходив друком у Львові у 1921 р. Автори часопису досліджували актуальні питання політики і громадського життя, економіки та релігії. Важливе значення надано також документальним джерелам, які висвітлюють утворення та діяльність екзильного уряду. Всього вийшло друком чотири номери, які зберігаються у фондах Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника.*

**Ключові слова:** львівський часопис «Визволення», національна свідомість, відродження української державності, екзильний уряд, економічний розвиток України, українське військо, духівництво.

**Постановка проблеми.** Західноукраїнські періодичні видання 20–30-х рр. ХХ ст. досі залишаються маловивченими. У радянський період об'єктом дослідження були виключно комуністичні часописи, які відповідали ідеологічним потребам тогочасної системи. Газети та журнали національно-патріотичного спрямування перебували у так званих спецфондах. Упродовж 90-х рр. ХХ ст. розпочинається новий етап у розвитку історіографії української журналістики. Пріоритетними для науковців стають проблеми журналістського процесу, історії, теорії та методології української журналістики, аналіз преси в контексті духовного й суспільно-політичного життя. Сьогодні значно посилилася увага до історії українських національно-патріотичних видань. Зокрема, активно вивчається західноукраїнська преса 20–30-х рр. ХХ ст. У цьому контексті актуальним є дослідження часопису «Визволення», який виходив друком у Львові протягом 1921 р.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Згадки про львівський часопис «Визволення» знаходимо в історико-бібліографічному дослідженні М. Мартинюка «Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914–1939 рр.): матеріали до бібліографії» [14] та бібліографічних описах О. Дроздовської, поданих у четвертому томі матеріалів до бібліографії західноукраїнської преси 20–30-х рр. і третьому томі матеріалів до бібліографії українських часописів Львова [4, 5].

Специфіка нашої статті полягає в тому, що вона ґрунтується на дослідженні публікацій громадсько-політичного, економічного та літературного тижневика «Визволення».

**Мета статті** — проаналізувати матеріали часопису «Визволення».

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Часопис «Визволення» — одна з унікальних та малодосліджених пам'яток історії західноукраїнської преси 20-х рр. ХХ ст. Його особливість полягає в тому, що, з одного боку, на сторінках журналу висвітлювалися події, які стосувалися насамперед тієї території, у межах якої він функціонував — міста Львова та його околиць, з другого боку — майже в кожному номері досліджувалося становище української еміграції. Окрім того, завдяки окремим статтям читачі мали можливість дізнатися про події, які відбуваються на європейському континенті та у світі.

Головною метою видання часопису було пробудження національної свідомості українців та відродження української державності. Про це йдеться у вступній статті першого номера: «основна мета часопису — задля утворення української державності, з'єднати все, що може стати до буденної, тривалої державної і громадської праці, все, що здібне викликати в собі свідомість українського громадянства» [15, с. 2].

Відповідальним редактором та видавцем «Визволення» був Дмитро Кренжаловський (1891–1946) — військовий діяч, комендант легіону Українських Січових Стрільців (1917 р.), активний учасник українсько-польської війни 1918–1919 рр. Він планував видавати журнал щотижня, що вказано на титульній сторінці. Проте через брак коштів та негативне ставлення польської влади до самого редактора у світ вийшло тільки чотири об'єднані номери: Ч. 1/2–15 червня, Ч. 3/4–1 липня, Ч. 5/8–1 серпня, Ч. 9–8 жовтня 1921 р., які сьогодні зберігаються у фондах Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника. Причому варто відзначити, що перші три номери між собою подібні, а останній — значно відрізняється як за змістом, так і за структурою. Зокрема:

1) Ч. 9 було піддано суворій цензурі, на що вказує титульна сторінка: «по конфіскації наклад другий»;

2) майже нема авторських статей, а критичні публікації про польську владу чи окремі її дії були частково вилучені. На сторінці 6–8 відсутня ціла стаття, а на сторінці 19, де йдеться про утиски українських шкіл, теж біла пляма;

3) якщо попередні номери характеризує емоційність, авторська оцінка тих чи інших подій, піднесеність і сподівання на краще майбутнє, то в Ч. 9 — «сухий» виклад матеріалу та констатація окремих фактів.

Можемо також стверджувати, що основою фінансування видавництва тижневика «Визволення» були пожертви, які надходили на адресу редакції у Львові: пл. Ринок 10 (Ч. 1/2, 5/8), Глинянська 18 (Ч. 3/4). Про це є інформація в усіх номерах. Причому в Ч. 1/2, 3/4, 5/8 поіменно перераховано, хто і скільки зложився.

Стосовно структури журналу, то в ньому досить умовно можна виділити кілька частин: 1) охоплює наукові статті, присвячені актуальним питанням політики та громадського життя, економіки та релігії; 2) поетичні, прозові та художні твори; 3) документальні джерела; 4) оповістки та оголошення. Найвні постійні та тимчасові рубрики, які були виділені в окремих номерах. До перших належать — «З партійного життя», «Новинки», «Дописи», «Оголошення». До

других — «З церковного життя» (Ч. 1/2, 3/4), «З життя літератури та мистецтва» (Ч. 1/2), «Бібліографія» (Ч. 3/4).

Більшість статей присвячено політичній проблематиці. Серед авторів були: Архипенко Е., Баран С., Витвицький О., Ейхельман О., Завадський В., Збручанський М., Куриленко М., Марітчак О., Охріменко М., Павленко М., Рудич Ю., Степовий В., Целевич В., Че-ко Л., Шелухін С. — відомі на той час політичні та громадські діячі, які вболівали за національне відродження України. Спасіння державності вони вбачали у поверненні до парламентаризму: побудові сильного та відповідального парламенту, який би діяв в інтересах і на благо України.

«Визволення» можна назвати офіційним Вісником Ради Республіки — першого передпарламенту УНР. На його сторінках ми знаходимо ряд статей, присвячених утворенню та діяльності екзильного уряду: Ч. 1/2 — Збручанський М. «Національна Рада і Рада Республіки», Ч. 3/4 — Рудич Ю. «На властивий шлях», Збручанський М. «Національна Рада і Рада Республіки», «Права Ради Республіки», «Консолідація українських сил», Ч. 5/8 — Рудич Ю. «Перед землею обітованою» та «Огляд українського життя», Збручанський М. «Рада Республіки», Завадський В. «Міністри і Рада Республіки». А також оприлюднено офіційні документи: Універсал Ради Республіки (Ч. 1/2), Декларацію правительства УНР (Ч. 1/2), Короткий звіт діяльності Ради Республіки (Ч. 5/8).

У своїх спогадах Голова Ради Республіки Іван Фещенко-Чопівський зауважує, що Рада Республіки як передпарламент УНР провадила свою діяльність у Тарнові протягом 220 днів (з 8 січня по серпень 1921 року) [22]. Протягом свого нетривалого існування екзильний уряд ухвалив ряд законопроектів, виробив стратегію організації роботи та виплати допомоги біженцям.

До складу Ради Республіки входило 67 депутатів — представників політичних партій та громадсько-політичних організацій України. Присутня репрезентація національних меншостей України: жидівської та польської (право на представництво російської меншості задекларовано) [6, с. 107]. У часописі також опубліковано звернення Союзу українських землевласників та промисловців, котрі висловили своє бажання брати участь у долі країни. Вони 23 травня 1921 року звернулися із відповідною заявою до Голови Ради Республіки І. Фещенка-Чопівського і посла Мацієвича. Задля цього було утворено відповідне бюро, до складу якого увійшло п'ятеро осіб: П. Новицький, В. Урязов, граф Ол. Капніст, М. Колібаба, Андрієвський [9, с. 93].

Важливим моментом є те, що більшість депутатів мали досвід державного будівництва: 47 осіб служили або служать в установах УНР. Пересічний вік депутатів — 38 років (наймолодшому — 24 роки, а найстаршому — 55 років). Високим був і освітній ценз: 38 депутатів (з 55) мали вищу освіту (69,1 %), 10 — середню (18 %), а 7 — нижчу або «хатню» [17, с. 181].

З ратифікацією Ризького мирного договору уряд УНР офіційно припинив своє існування в межах Речі Посполитої. Унаслідок цього всі категорії «збігців» (емігрантів), зокрема і службовці різних державних установ разом зі своїми родинами, опинилися на чужині у надзвичайно скрутному становищі. Автор статті «Організа-

ція допомоги емігрантам» Лашенко Р. [11, 12] зазначає, що європейська преса того часу значну увагу надавала «освітленню ріжного роду «орієнтацій», політичним крокам і заходам різноманітних українських кол і груп: чимала-ж кількість статей носила характер політичної полеміки і підведення партійних рахунків з тими або іншими політичними групами й окремими діячами» [11, с. 81]. Натомість проблеми пересічних емігрантів-українців жодним чином не висвітлювались. «Український емігрант був відданий самому собі, кинутий на волю долі. Обдертий, вічно голодний, зневірений і в своїх і в чужих, болісно-підозрілий до других, ображений в найліпших своїх почуттях, блукав і блукає він часто з такими же обдертими і голодними дітьми по вулицях закордонних міст серед блискучих магазинів, серед задоволених, добре одягнених людей, виявляючи своєю особою живий докір нашому громадянству, всій нашій політичній і громадській зрілості» [11, с. 81].

Проаналізувавши офіційні документи Львівського Горожанського Комітету (громадської організації), Лашенко Р. приходять до висновку, що потреби українських емігрантів зводилися до елементарних речей — харчування та одягу. Подекуди їх становище було надзвичайно складним: «богато емігрантів є зовсім обдерті, босі і не мають зовсім білизни» [12, с. 145]. Тому Український Горожанський Комітет організував для біженців, полонених та інтернованих українців (як наддніпрянців так і наддністрианців) харчування: «зовсім бідним «голодуючим» обіди відпускалися даремно» [12, с. 145], виділялася матеріальна допомога на купівлю одягу, «поправку» чобіт та подорожі.

2 червня 1921 р. у Львові відбулися збори, на які було запрошено діячів наддніпрянської України: проф. Л. Білецького, Вол. Дорошенка, Р. Лашенка, І. Мазепу, О. Мицюк, Миколу Садовського, Тарановича. З галичан були присутні: д-р Федак, Струтинський, Тамзинова, Кучабський, Раковських. Голова Львівського Горожанського Комітету д-р Федак розповів присутнім про становище українських емігрантів та потребу надання їм допомоги. Після обговорення на засіданні одногосно було ухвалено утворити при Львівському Горожанському Комітеті окрему автономну секцію для опікування біженцями-наддніпрянцями на теренах Східної Галичини [12, с. 146].

Згідно із накресленим планом робота секції мала бути зосереджена в окремих підсекціях: інформаційній, фінансовій, театральній-освітній та інших, утворення яких викличе саме життя [12, с. 146]. Автор наголошував, що в основі діяльності секції лежить не принцип благодійності. Важливою є організація допомоги біженцям у пошуку роботи за фахом. Для цього всім охочим потрібно було звертатися за адресою секції у Львові на вул. Бляхарській, 11 [12, с. 147].

Українське питання не залишилося поза увагою нашого жіноцтва, — на цьому наголошує автор Марітчак О. у статті «Третій Міжнародний конгрес міжнародної жіночої ліги мира і свободи» [13]. Він зазначає, що на «Третньому Міжнародному конгресі міжнародної жіночої ліги мира і свободи» (Відень, 10–17 липня 1921 р.) були присутні делегатки з України у складі 20 осіб. З промовама та доповідями виступили пані Донцова (питання самовизначення народів), пані Суровцова з Відня (питання воєнного хаосу та погромів на Україні), Блянка Баранова зі Львова (із

доповіддю «Який вжиток може зробити міжнародня жіноча ліга мира і свободи з Союзу Народів») та пані Зофія Дністрянська (ставлення української влади до національних меншин) [13, с. 120–121]. У своїх доповідях вони звернули увагу міжнародної спільноти на важке становище українського народу, а делегатка зі Львова зазначала, що хоча український народ завжди був пацифістично налаштований, він сьогодні всіма силами домагається для себе права на самовизначення. Найважливіше завдання Союзу Народів допомогти в цьому українцям.

Економічній тематиці присвячено статті Савойка Р. «Необхідність оперти економічну політику України на засадах капіталістичного ладу» (Ч. 1/2, 3/4), Барановського Хр. «Роля української кооперації при економічній відбудові України» (Ч. 5/8), Самойловича Вас. «До продовольчої політики большевиків на Україні» (Ч. 5/8), Куриленка М. «Минуле і сучасне» (Ч. 5/8), Архипенка Є. «Земельна справа на Україні» (Ч. 5/8), Целевича В. «Міжнародна економічна криза і допомогова акція Америки на гуманітарному полі» (Ч. 5/8).

Савойко Р. та Барановський Хр. у своїх статтях наголошують на тому, що Україна зможе вийти із важкого матеріального становища завдяки кооперації, котра своїм громадським авторитетом повинна вплинути на нормальний напрям розвитку торговельної та промислової діяльності, та залученню іноземних інвестицій. Кооперація розглядається як: 1) господарська інституція «що може дати нам неоціненні послуги не лише в сфері економічного життя, а також у сфері суспільного й національного виховання» [19, с. 65]; 2) місце припливу і збирання насамперед національного капіталу, спосіб націоналізації народного господарства. Отже, у відбудуванні України повинні взяти участь, з одного боку, закордонні фізичні та інтелектуальні сили, закордонні кошти. З іншого — продуктивна робота буде абсолютно неможливою, коли в ній не візьмуть живої та відповідальної участі місцеві сили. Тому такі сили треба знайти і притягнути їх до роботи [1, с. 129].

Як бачимо, майже сто років тому науковці розуміли те, що заради відродження власної державності потрібна співпраця закордонних і вітчизняних спеціалістів, обмін досвідом та залучення іноземних інвестицій. Сьогодні ж, на жаль, в Україні активно розвивається міжнародне співробітництво, залучаються кошти з-за кордону, проте забувають про «місцеві сили», без активної й відповідальної участі яких неможливо є побудова сильної, незалежної, економічно успішної держави.

У часописі яскраво проглядаються дві лінії стосовно економічного розвитку. Савойко В. та Барановський Х. вважають, що в Україні насамперед необхідно розвивати промисловість, бо «коли залишиться вона аграрною державою, зостанеться вбогою країною, економічно залежною від других держав» [20, с. 11]. Куриленко М. і Архипенко Є. наголошують на тому, що в Україні все ж таки сприятливіші умови для розвитку сільського господарства, тому нагальним є вирішення земельного питання. Зрештою, вже сьогодні ми можемо говорити про те, що обидві ці позиції є доречними. Для економічного процвітання України важливим є як розвиток промисловості, так і розвиток сільського господарства, зважаючи на те, що всі передумови для цього є (це і поклади корисних копалин, і родючі чорноземи).

Володимир Целевич у статті «Міжнародна економічна криза і допомогова акція Америки на гуманітарному полі» [23] досліджує економічне становище та втрати європейських держав після закінчення Першої світової війни. У своїй статті він посилається на розрахунки Герберта Гувера, опубліковані в «The National Food Journal» та Едгара Грамонда (Sir Edgar Grammond). Відповідно до них втрати Німеччини (з урахуванням військового відшкодування, коштів на утримання окупаційних військ, загибель людей тощо) становлять 6/10 народного майна держави, Франції — 1/2, Італії — 1/5, Бельгії — 1/10. Англія, Японія й Іспанія завдяки війні збільшили своє народне майно. А найбільше збагатилися Держави Північної Америки [23, с. 143–144].

Втрати в народному майні, яких зазнала Східна Європа взагалі, а Україна зокрема, до сьогодні навіть приблизно не обчислені. Однак, наголошує автор, вони значно більші, ніж втрати Німеччини та Франції. «На Україні улягли повному знищенню промислові заводи і ремісничі майстерні, а вслід за цим завмерла реміснича і фабрична продукція. Українські землі були і є постійним тереном воєнних операцій, а велися вони тут більш жорстоко як де-небудь інде. Тисячі цвітучих сіл, сотні багатих місточок і міст зникло з лиця землі, сотки тисяч українського населення осталося без даху над головою і мешкають вони в землянках і тимчасових ліплянках. Внаслідок голоду і холоду вмирає багато українського населення. Пошестні недуги забирають десятки тисяч жертв. Грозить депопуляція» [23, с. 144].

Про розбудову українського війська та організацію його в запілля веде мову генерал-поручник М. Омелянович-Павленко [16]. Він наголошує на тому, що запілля загалом має бути зорганізоване гармонійно. Всі його складові частини мусять бути пристосовані одна до другої і мати одного керівника, головними характеристиками якого є: «свідомий національно, військовий адміністратор, досвідчений в справах громадського управління, тактовний в поведженні» [16, с. 14].

Серед важливих завдань запілля — наголошено на використанні всіх «живих, матеріальних і моральних засобів для організації армії» [16, с. 15]. У резервові частини повітові військові начальники збирають «все здібне до бою, одягають, озброюють і посилають до бойових частин, а молодь тим часом муштрують» [16, с. 15].

Уже тоді генерал розумів, що примусова мобілізація на фронт не дає позитивних результатів. Молодь потрібно завчасно готувати і не останнє місце відведено власне моральній підготовці. «Кожний юнак, покликаний до захисту батьківщини, мусить з перших годин мобілізації знати, що він буде козаком-запорожцем і з наказу свого бойового командира має стати під бойовий прапор. Резервові частини повинні вишколити, одягти козака і приставити його до розпорядження бойового начальника» [16, с. 15].

Усі мобілізовані поділяються на три категорії: 1) молодь (іде на вишкіл); 2) ті, що мають школу і досвід (скеровуються в бойові частини); 3) старші віком (їх призначають на адміністративну службу — до жандармерії, міліції, кордонної охорони і т. п.)

Поділ усіх мобілізованих на категорії і їх вишкіл проводять резервові частини. Під вишколом потрібно розуміти не тільки бойове питання, а що найголов-

ніше — виховання. Для цього потрібні кадри сильні в моральному відношенні та знавці військової педагогіки, що розуміють психологію мас. На думку М. Омеляновича-Павленка, виконання цієї норми необхідне для формування у майбутньому сильної професійної армії. Коли на захист батьківщини, відповідно до мобілізаційних планів, відправлятимуть не дітей, які не підготовані ані у фізичному, ані в моральному плані, а справжніх мужчин, які пройшли відповідний вишкіл, тільки тоді вони будуть здатні захистити себе, підставити плече товаришу та дати гідну відсіч ворогові.

Важливе значення, на думку генерала, має те, хто стоїть на чолі армії. Для того щоб на керівні посади не потрапили випадкові люди, необхідною умовою є проведення відповідних курсів, де виявиться «службова, моральна і національна» якість офіцерського складу. Без зазначеного вище фільтру не можна обійтись, бо це було б засміченням «святого-святих армії — старшинського корпусу» [16, с. 16].

У часописі «Визволення» обговорюються також і релігійні питання. Причому редактор намагається бути конфесійно незаангажованим і подавати інформацію про Церкви незалежно від їхньої конфесії. Наприклад, у Ч. 1/2 під назвою «Ватикан і Україна» опубліковано лист-звертання Папи Римського Венедикта XV до Українсько-католицького Архієпископа у Львові А. Шептицького, а у Ч. 9 під назвою «В справі Автокефалії Православної Церкви під польською владою» подається звернення трьох православних єпископів до Московського Патріарха Тихона.

Цікавою є стаття Квасницького В. «Українське православне духовенство як чинник у державному будівництві» [7, 8], в якій автор намагається обґрунтувати важливість Церкви та її значення в громадському та політичному житті країни. Він звертає нашу увагу на те, що духівництво в Україні завжди мало великий авторитет як у народу, так і в урядових колах. Воно постійно виступало в ролі натхненників та провідників боротьби української нації за власну віру та народність [7, с. 32].

Духівництво здатне дати українському народові значну кількість демократичної і національно-свідомої інтелігенції. «Українська інтелігенція походить тільки з села. Всі міста зденаціоналізовані і обмосковщині і для України безумовно пропали. В них треба насадити нові покоління національної інтелігенції. Головну роль тут безумовно відіграє духовенство, бо інтелігенцію не можна утворити лишень тим, що дати освіту самим селянським дітям. Лише третє, четверте покоління людей вихованих в оточенні освічених і інтелігентних родин, в силу певних законів дідичности психологічних нахилів людини, може дати справжню інтелігенцію» [7, с. 33–34].

Зрозуміло, що для того щоб духівництво змогло здійснити власну історичну роль, уряду потрібно створити сприятливі для цього умови. На погляд Квасницького В., необхідні зрушення в двох напрямках: а) піднесення культурного рівня українського православного духівництва; б) поліпшення його матеріального стану. Серед заходів, що сприятимуть підвищенню культурного рівня духівництва, автор насамперед наголошує на здобутті молодими людьми богословської освіти. Однак вже в цьому напрямку виникають проблеми: з одного боку, ті дві вищі духовні школи, що були в Україні — Київська духовна академія та богословський

факультет Кам'янецького університету, більшовики закрили, а з іншого — немає кому готувати фахівців такого рівня (частина професури або вимерла з голоду або розбіглася на села, а ті, хто залишився в живих, не зможуть працювати з повною інтенсивністю після пережитого). Ситуацію могло б змінити навчання за кордоном. Серед навчальних закладів, які здатні були б здійснювати відповідну підготовку богословів, згадані: Духовна академія в Софії, богословський факультет у Білгородським університеті, Грецька духовна академія на Холки, сербські Богословії — Карловецька (св. Сави) і св. Петра в Цетинії.

Таким чином, для того щоб отримати висококваліфікованих фахівців, необхідно забезпечити їм відповідну освіту. Зрештою, ця норма працює не тільки у сфері богослов'я, але й мабуть в усіх інших сферах нашого життя.

Серед інших заходів називаються: 1 — відкриття відповідної кількості вищих духовних шкіл та утворення богословських факультетів при Українських Університетах (зокрема у Харкові та Одесі); 2 — встановлення відповідного освітнього цензу у разі заміщення посад у духовному відомстві; 3 — відкриття спеціалізованих бібліотек для духівництва; 4 — видання відповідних газет та журналів; 5 — притягнення духівництва до більш широких інтересів громадського життя та культурно-освітньої праці [8, с. 61]. Все це, а також підтримка та сприяння уряду надасть можливість за короткий термін Україні мати вчених-богословів — кадрів майбутнього духівництва.

У часописі «Визволення», окрім віршів та інших літературних творів, у Ч. 1/2 подані крилаті вислови та міркування відомих українців: «Самолюбні корнети за для питомности людської природи все беруть верх, коли перед очима нема політичного і суспільного ідеалу» (Костомаров М.) (с. 13); «Ніхто не виявляє прінципа, в ім'я якого він бореться, а кожний веде лише боротьбу з окремими одиницями. Так звичайно завжди буває в мало розвинених громадах: замість боротьби за прінципи, ведеться боротьба за особисті інтереси. Як наслідок малого розвою народу, являється те, що все й нього йде як попало, причому егоїстичні мотуги мають перевагу над громадськими ділами» (Антонович В.) (с. 13); «Свою Україну любіть. Любіть її во время люте!» (Шевченко Т.) (с. 18). У кожному номері є публікації, присвячені визначним постатям — Іванові Франку (автор статті підписався як Л. Б.) [10]; вченому-етнографу Володимирові Гнатюку (автор Білецький Л.) [2]; полководцю Наполеону та драматургові У. Шекспіру (автор Рудницький М.) [18]; маляру Петрові Холодному (автор Голубець М.) [3].

**Висновки.** Видавництво громадсько-політичного, економічного та літературного тижневика «Визволення» мало важливе значення для сучасників. Воно сприяло формуванню національної свідомості українців, подоланню у них комплексу меншовартості та манкуртизму. З іншого боку, сьогодні часопис для нас є важливим історичним джерелом, оскільки на його шпальтах містяться документальні матеріали про утворення та діяльність екзильного уряду, а також описані факти та події, які відбувалися у місті Львові та його околицях (утиски українських шкіл, арешти громадян, діяльність політичних партій та церков і т. д.).



**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Барановський Х. Роля української кооперації при економічній відбудові України / Х. Барановський // *Визволення*. — 1921. — Ч. 5/8. — С. 128–132.
2. Білецький Л. Володимир Гнатюк / Л. Білецький // *Визволення*. — 1921. — Ч. 3/4. — С. 71–79.
3. Голубець М. Петро Холодний / М. Голубець // *Визволення*. — 1921. — Ч. 5/8. — С. 161–167.
4. Дроздовська О. *Визволення: громадсько-політичний, економічний та літературний тижневик* // *Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст.: матеріали до бібліографії* / О. Дроздовська; за ред. М. М. Романюка. — Львів, 2001. — Т. 4. — С. 26–29.
5. Дроздовська О. *Визволення: громадсько-політичний, економічний та літературний тижневик* / О. Дроздовська // *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: історико-бібліографічне дослідження* : у 3 т. — Т. 3 Кн. 1. 1920–1928 рр.. — Львів : Світ, 2003. — С. 227–231.
6. Збручанський М. Рада Республіки / М. Збручанський // *Визволення*. — 1921. — Ч. 5/8. — С. 107–109.
7. Квасницький В. Українське православне духовенство як чинник у державному будівництві / В. Квасницький // *Визволення*. — 1921. — Ч. 1/2. — С. 32–34.
8. Квасницький В. Українське православне духовенство як чинник у державному будівництві / В. Квасницький // *Визволення*. — 1921. — Ч. 3/4. — С. 60–63.
9. Консолідація українських сил // *Визволення*. — 1921. — Ч. 3/4. — С. 92 — 93.
10. Л. Б. Іван Франко / Л. Б. // *Визволення*. — 1921. — Ч. 1/2. — С. 27–32.
11. Лашенко Р. Організація допомоги емігрантам-Наддніпрянцям у Східній Галичині / Р. Лашенко // *Визволення*. — 1921. — Ч. 3/4. — С. 80–81.
12. Лашенко Р. Організація допомоги емігрантам-Наддніпрянцям у Східній Галичині / Р. Лашенко // *Визволення*. — 1921. — Ч. 5/8. — С. 144–147.
13. Марітчак О. Третій Міжнародний конгрес Міжнародної жіночої Ліги мира і свободи / О. Марітчак // *Визволення*. — 1921. — Ч. 5/8. — С. 118–122.
14. Мартинюк М. *Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914–1939 рр.): матеріали до бібліографії* / М. Мартинюк; передм. М. Вальо. — Львів, 1998. — 298 с.
15. *Наше завдання* // *Визволення*. — 1921. — Ч. 1/2. — С. 1–2.
16. Омелянович-Павленко М. Запілля // *Визволення* / М. Омелянович-Павленко. — 1921. — Ч. 1/2. — С. 14–18.
17. Рада Республіки // *Визволення*. — 1921. — Ч. 5/8. — С. 178–181.
18. Рудницький М. З нагоди звеличування двох генів / М. Рудницький // *Визволення*. — 1921. — Ч. 5/8. — С. 150–156.
19. Савойко Р. Необхідність оперти економічну політику України на засадах капіталістичного ладу / Р. Савойко // *Визволення*. — 1921. — Ч. 3/4. — С. 65–68.
20. Савойко Р. Необхідність оперти економічну політику України на засадах капіталістичного ладу / Р. Савойко // *Визволення*. — 1921. — Ч. 1/2. — С. 9–13.
21. Трощинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. П. Трощинський ; відпов. ред. В. Б. Євтух. — Київ : Інтел, 1994. — 260 с.

22. Фещенко-Чопівський І. 220 днів Ради Республіки / І. Фещенко-Чопівський. — Львів-Дубно, 2002. — 69 с.
23. Целевич В. Міжнародна економічна криза і допорогова акція Америки на гуманітарному полі В. Целевич // *Визволення*. — 1921. — Ч. 5/8. — С. 143–144.

#### REFERENCES

1. Baranovskyi, Khr. (1921). Rolia ukrainskoi kooperatsii pry ekonomichnii vidbudovi Ukrainy. *Vyzvolennia*, 5/8, 128–132 (in Ukrainian).
2. Biletskyi, L. (1921). Volodymyr Hnatiuk. *Vyzvolennia*, 3/4, 71–79 (in Ukrainian).
3. Holubets, M. (1921). Petro Kholodnyi. *Vyzvolennia*, 5/8, 161–167 (in Ukrainian).
4. Drozdovska, O. (2001). *Vyzvolennia. Periodyka Zakhidnoi Ukrainy 20–30-kh rr. XX st. M. M. Romaniuka (Ed.)*, 4, 26–29 (in Ukrainian).
5. Drozdovska, O. (2003). *Vyzvolennia. Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: istoriko-bibliografichne doslidzhennia : u 3 t., 1920–1928 rr., Vol. 3, 1, 227–231* (in Ukrainian).
6. Zbruchanskyi, M. (1921). Rada Respubliky. *Vyzvolennia*, 5/8, 107–109 (in Ukrainian).
7. Kvasnytskyi, V. (1921). Ukrainske pravoslavne dukhovenstvo yak chynnyk u derzhavnomu budivnytstvi. *Vyzvolennia*, 1/2, 32–34 (in Ukrainian).
8. Kvasnytskyi, V. (1921). Ukrainske pravoslavne dukhovenstvo yak chynnyk u derzhavnomu budivnytstvi. *Vyzvolennia*, 3/4, 60–63 (in Ukrainian).
9. (1921). Konsolidatsiia ukrainskykh syl. *Vyzvolennia*, 3/4, 92–93 (in Ukrainian).
10. L. B. (1921). Ivan Franko. *Vyzvolennia*, 1/2, 27–32 (in Ukrainian).
11. Lashchenko, R. (1921). Organizatsiia dopomohy emihrantam-Naddnipriantsiam u Skhidnii Halychyni. *Vyzvolennia*, 3/4, 80–81 (in Ukrainian).
12. Lashchenko, R. (1921). Organizatsiia dopomohy emihrantam-Naddnipriantsiam u Skhidnii Halychyni. *Vyzvolennia*, 5/8, 144–147 (in Ukrainian).
13. Maritchak, O. (1921). Tretyi Mizhnarodnyi konhres Mizhnarodnoi zhinochoi Ligy myra i svobody. *Vyzvolennia*, 5/8, 118–122 (in Ukrainian).
14. Martyniuk, M. (1998). *Ukrainski periodychni vydannia Zakhidnoi Ukrainy, krain Tsentralnoi ta Zakhidnoi Yevropy (1914–1939 rr.)*. Lviv (in Ukrainian).
15. (1921). *Nashe zavdannia*. *Vyzvolennia*, 1/2, 1–2 (in Ukrainian).
16. Omelianovych-Pavlenko M. (1921). Zapillia. *Vyzvolennia*, 1/2, 14–18 (in Ukrainian).
17. (1921). Rada Respubliky. *Vyzvolennia*, 5/8, 178–181 (in Ukrainian).
18. Rudnytskyi, M. Z (1921). Nahody zvelychuvannia dvokh geniv. *Vyzvolennia*, 5/8, 150–156 (in Ukrainian).
19. Savoiko, R. (1921). Neobkhdnist operty ekonomichnu polityku Ukrainy na zasadakh kapitalistychnoho ladu. *Vyzvolennia*, 3/4, 65–68 (in Ukrainian).
20. Savoiko, R. (1921). Neobkhdnist operty ekonomichnu polityku Ukrainy na zasadakh kapitalistychnoho ladu. *Vyzvolennia*, 1/2, 9–13 (in Ukrainian).
21. Troshchynskyi, V. P. (1994). *Mizhvoienna ukrainska emihratsiia v Yevropi yak istorychne i sotsialno-politychne yavyshe*. V. B. Yevtukh (Ed.) Kyiv: Intel (in Ukrainian).
22. Feshchenko-Chopivskyi, I. (2002). *220 dniv Rady Respubliky*. Lviv-Dubno (in Ukrainian).
23. Tselevych, V. (1921). Mizhnarodna ekonomichna kriza i doporohova aktsiia Ameryky na humanitarnomu poli. *Vyzvolennia*, 5/8, 143–144 (in Ukrainian).

## LIVIV'S JOURNAL «LIBERATION» IN THE UKRAINIAN PERIODICALS HISTORY

N. I. Hrynychshyn

*Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv,  
2, Stefanyk St., Lviv, 79000, Ukraine  
grinnad13@gmail.com*

*The article is devoted to the analysis of publications of socio-political, economic and literary weekly journal «Liberation», which was published in Lviv in 1921. Scientific articles on topical issues of politics and public life, economy and religion rank a special place in the publications of the journal. Great importance has been given to documentary sources which highlight the formation and activity of the exile government. Four numbers were published in total. They are preserved in the funds of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.*

**Keywords:** *Lviv's journal «Liberation», national consciousness, revival of Ukrainian statehood, exile government, economic development of Ukraine, Ukrainian army, priesthood.*

*Стаття надійшла до редакції 24.11.2015.*

*Received 24.11.2015.*